

نقش فرهنگ جهاد، شهید و شهادت در ارتقای تهذیبی و تربیتی طلاب و اساتید

خدیجه حشمتی^۱

چکیده

جهاد نشانه‌ی فداکاری، از جان گذشتگی و نتیجه‌ی عشق و تعصب واقعی به خداوند متعال است کسی که خود را برای خداوند پاک و طاهر کرده باشد می‌توان از تعلقات مادی و معنوی خود دست بردارد و از جان و مال خود در راه منافع دیگران صرف نظر کند. از این فرهنگ جهاد به معنای معنویت و خلوص نیت و تزکیه و تطهیر شدن برای خداوند متعال است. ایثار و شهادت نیز نشانه و مفاد بصیرت و ایمان قلبی انسان به پروردگار است کسانی که ظلم و بی‌عدالتی را بر نمی‌تابند و مرگ با عزت را بر زندگی ذلت بار ترجیح می‌دهند پا در این عرصه می‌نهند خداوند متعال در قرآن کریم آثار و برکات فراوانی را برای جهاد و شهادت معرفی کرده است از جمله‌ی آن‌ها فرجام نیک، تزکیه، بصیرت دینی، تقرب، آرامش، رحمت الهی و بهره‌مندی از رزق ویژه‌ی الهی است که این دست‌آوردها در تحقیق نامبرده شده و هر یک به اندازه‌ی کافی توضیح داده شده لذا هدف نگارنده از این پژوهش این است که جایگاه و آثار جهاد و شهادت را در جامعه پر رنگ‌تر کند تأثیر آن بر زندگی مردم بالخصوص طلاب و اساتید حوزه‌های علمیه را بررسی کند. مطالب در این پژوهش به شیوه‌ی کتابخانه‌ای و به روش توصیفی - تحلیلی گردآوری شده است، از این پژوهش نتیجه گرفته می‌شود که اگر آثار و برکات جهاد و شهادت برای مردم به ویژه طلاب و اساتید بیشتر از پیش بازگو شود این آثار و برکات هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی و کار جهادی و خالصانه‌ی آن‌ها نهادینه خواهد شد چرا که جهاد فقط به میدان جنگ رفتن و جنگیدن نیست بلکه تلاش و کوشش در میدان، اخلاق، علم و جهاد محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: جهاد، شهادت، تربیت، تهذیب، طلاب، اساتید.

1. طلبه سطح 2، مدرسه علمیه نرجسیه سنقر.

مقدمه

دین اسلام همیشه و در همه جا مؤمنان را به ایثار، فداکاری، شجاعت، جهاد و صبر دعوت کرده است چرا که داشتن چنین روحیه‌ای آن‌ها را اهل مقاومت، ایمان، صبر و از جان گذشتگی می‌کند. ایثار، فداکاری و مبارزه با باطل و دفاع از حق همیشه از آموزه‌های اصلی دین مبین اسلام بوده است. مسلمانان با الهام از تعالیم انبیاء و راه و روش اولیا در راه مبارزه با ظلم و ستم و بی‌عدالتی سکوت نکرده‌اند و همیشه طرفداری عدالت و آزادی و در حال مبارزه با ظلم و ستمگری بودند.

شهادت به این معنا که یک انسان محبوب‌ترین و بهترین سرمایه‌ی زندگی خود را با خدای متعال معامله می‌کند. شهادت یکی از بالاترین ارزش‌های انسانی است که در صدر همه‌ی ارزش‌های قرار می‌گیرد و اجر و پاداش آن را نمی‌توان در هیچ ترازویی محاسبه کرد. در این رابطه تحقیق‌های فراوانی انجام شده اما هیچ کدام به طور ویژه و خاص لثار و برکات جهاد و شهادت را بررسی نکرده‌اند و به این پرداخته نشده‌اند لذا با توجه به این خلأی که احساس شد ضرورت پیدا کرد که نگارنده این موضوع را برای پژوهش انتخاب کند که این آثار و برکات جهاد در شهادت را برای مردم به ویژه طلاب و اساتید باز کند و نقش آن را در زندگی آن‌ها بررسی کند.

آقای جلیل صفری در مقاله‌ی خود با موضوع نقش فرهنگ ایثار و شهادت بر ارتقای معنوی بسیجیان در راستای این موضوع کار کرده است با این تفاوت که در این پژوهش ابتدا به مفهوم‌شناسی واژه جهاد، شهادت، تربیت پرداخته شده و سپس به بررسی آیات و روایات مربوط به شهادت و سپس آثار جهاد و شهادت در ارتقای تهذیبی و تربیتی طلاب و اساتید پرداخته شده است.

مفهوم‌شناسی

جهاد: این واژه در لغت به معنای جنگیدن در راه حق، جنگ دینی، کوشش کردن.^۱ جنگ و پیکار در راه دین و خدا^۲ کاربرد دارد.

در اصطلاح به معنای تلاش و کوشش در کار با آن‌چه که انسان در توان داشته باشد و در اصطلاح دینی نبرد با دشمنان خدا و کوشش همراه با تحمل رنج می‌باشد.^۳

شهادت: در لغت به معنای جهاد با کفر و ظلم و گواهی دادن، کشته شدن در راه خداوند متعال به کار برده شده است.

در اصطلاح به معنای کشته شدن در راه خداوند متعال، وجه شباهت قتل با شهادت یا به این جهت است که فرشتگان رحمت در آنجا حضور پیدا می‌کنند و به همین دلیل است که شهید به معنای مشهود است. یا به این جهت است که خداوند متعال فرشتگان را به داخل شدن شهید به بهشت گواهی می‌دهند یا به این جهت است که شهدا به همراه انبیا و اولیاء خدا در قیامت بر دیگر امت‌ها گواهی می‌دهند.^۴

تربیت: به این واژه در لغت به معنای اخلاق و آداب را به دیگران آموختن، پرورش دادن به کار برده شده است.

1. وکیلی، فرهنگ قرآن فارسی به فارسی، ص 153.

2. بندرریگی، المنجد (عربی به فارسی)، ص 224.

3. دشتی، معارف و معاریف، ج 2، ص 636.

4. دشتی، معارف و معاریف، ج 3، ص 1353.

در اصطلاح: به معنای کسی را پرورش دادن و نیروی بالقوه‌ی خود را به فعلیت رساندن،^۱ در دین اسلام یکی از وظایف اصلی همگی پرورش دادن خود در مرتبه‌ی اول و در مرتبه‌ی دوم پرورش دادن هر کس که در حوزه‌ی تسلط اوست.^۲

جایگاه جهاد، شهید و شهادت در آیات

در قرآن کریم کلمه‌ی شهد 160 مرتبه با مشتقات گوناگون به کار رفته است که کلمه‌ی شهید 35 مرتبه و جمع آن یعنی شهدا 20 مرتبه و مثنی آن شهیدین 1 مرتبه در قرآن آمده است. در قرآن کریم آیات بسیاری وجود دارد که مستقیم یا غیرمستقیم به اجرا و منزلتی که خداوند متعال برای شهدا و جهادگران در راه خدا در نظر گرفته است و فضائل و آثار و برکات ویژه‌ای. ه. که در زندگی دنیوی و اخروی آن‌ها سرازیر می‌شود می‌پردازد که در این مجال به ذکر چند آیه از آیات قرآن کریم می‌پردازیم.

1. «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ»^۳ گمان نکنید کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند مرده‌اند بلکه زنده‌اند و در نزد پروردگارشان روزی می‌خورند» این آیه از قرآن کریم گواه و شاهی بر زنده بودن شهدا و این که این جهاد و فداکاری آن‌ها بدون اجر و منزلت نخواهد بود و مقام رفیع شهدا را بیان می‌کند که شهدا نزد پروردگارشان روزی می‌خورند.

در اسلام و در قرآن شهادت به معنای انتخاب مرگ سرخ با تکیه بر آگاهی و شناخت و براساس اختیار و آزادی در مبارزه با عوامل طاغوتی و انحرافی است که شخص مجاهد با همه‌ی عقل و تفکر و منطق خود این مرگ سرخ را برای خود برمی‌گزیند و آینده‌ی یک تاریخ و ملت را با خون ضمانت می‌کند. وازه‌ی شهید و شهادت یکی واژه‌های پر کاربرد در قرآن است که آیات متعددی در قرآن به این واژه و مشتقات آن پرداخته است. که در این مجال به ذکر چند نمونه از آن می‌پردازیم.

1. شهادت به طور کلی به معنای تام و کامل کلمه مختص به پروردگار متعال است. «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا»^۴ بدون شک خداوند بر همه چیز ناظر و گواه است»

1. وکیلی، فرهنگ قرآن، ص 114.

2. دشتی، معاریف و معاریف، ج 1، ص 495.

3. آل عمران: 169.

4. نساء: 33.

2. «وَمَنْ يَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا»^۱ کسی که به دستور خدا و در راه خدا با دشمن می‌جنگد اگر کشته شود یا پیروز شود خداوند به او اجر و پاداشی بزرگ خواهد داد». این آیه وعده‌ی خداوند است به کسانی که در راه او و به دستور او جهاد می‌کنند چه پیروز شود و چه مغلوب خداوند وعده‌ی پاداش بزرگ را به آن‌ها داده است.
3. «وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»^۲ و کسانی که در راه خدا هجرت کردند، و سپس به قتل رسیده‌اند یا مرده‌اند، خداوند روزی و رزقی نیکویی نصیب آن‌ها می‌گرداند و خداوند بهترین رزق دهندگان است!» در این آیه خداوند متعال اجر و صواب کسانی را که در راه خدا هجرت کرده‌اند و شهید شده‌اند را رزق و روزی خاص از جانب خود معرفی می‌کند.
4. «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ»^۳ و کسانی که در راه خداوند متعال کشته می‌شوند مرده مپندارید بلکه آن‌ها زنده هستند و اما شما این حقیقت را درک نمی‌کنید». در این آیه خداوند متعال 3 تذکر مهم در رابطه با شهدا داده است: 1. نباید در گفتار خود برای شهید لفظ مرگ را به کار ببرید. 2. زندگی شهید در بهشت همیشگی است. 3. انسان‌های عادی نمی‌توانند مقام و مرتبه‌ی شهدا را درک کنند.
5. «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ»^۴ کسانی را که ایمان آورده‌اند و در راه خداوند مهاجرت کرده‌اند و با اموال و جان‌هایشان جهاد کرده‌اند نزد خداوند تعالی خود و درجه‌ای والا دارند و آن‌ها همان رستگارانند.» این آیه کسانی را که با مال و جان و خود در راه خدا به جهاد پرداخته‌اند جزء رستگاران معرفی می‌کند و خداوند تعالی سعادت و خوشبختی اخروی آن‌ها را تضمین می‌کند.

1. بقره: 154.

2. حج: 58.

3. بقره: 154.

4. توبه: 20.

را در راه خدا سپری کرده باشند از لطف و رحمت و آموزش خدای متعال بهره‌مند خواهند همانند شهدا چرا که برای شهید شدن به فرموده‌ی سردار عزیزمان شهید حاج قاسم سلیمانی حتماً که نباید شهید شد بلکه باید مثل شهید زندگی کرد. چون این ارتباط با خدا و مردم راه او قدم برداشتند به انسان الهام می‌کند که از قوت خویش درست استفاده کند و در آخر تلاش و کار او ثمر بخش خواهد بود و خداوند او را حدود مغفرت و آمرزش خود قرار می‌دهد. اگر طلب و اساتید حوزه‌های علمیه به این مسیر الهی اهتمام لازم را نداشته باشند مردم و اطرافیان آن‌ها به این مسیر الهی تشویق نمی‌شوند.

4. بهره‌مندی از رزق ویژه‌ی الهی

چهارمین و آخرین اثر از آثار شهادت در تهذیب و تربیت طلاب و اساتید را که در اینجا بررسی می‌کشیم بهره‌مندی شهدا از رزق و روزی ویژه‌ی الهی است خداوند در آیه‌ی 58 سوره حج می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ؛ و آنان که در راه خدا از وطن خود هجرت گزیده و کشته شده‌اند یا مرگشان فرا رسید البته خدا رزق و روزی نیکویی نصیبشان می‌گرداند و همانا خداوند بهترین رزق و روزی دهنده‌گان است.»

از جمله اعمال صالح بعد از ایمان به خدا سبحان و انبیا و اولیای برگزیده‌ی ایشان جهاد، طلب علم، هجرت و... است اگر کسی در وطن خود نتواند طبق وظیفه‌ی شرعی و دینی خود عمل کند در این راه جهاد کند یا هجرت کند اگر در آن راه شهید شود یا بمیرد خداوند به او رزق و روزی بی‌حساب عطا می‌کند که خداوند بهترین روزی دهنده‌گان است و آن‌ها را داخل بهشت می‌کند به طوری که هرچه دلشان بخواهد فراهم است و در آن جا موجود است و از آن لذت می‌برند و خداوند عالم به احوال همه بندگان می‌باشد.¹ تفسیر دیگری در ذیل این آیه آمده است که برخی از مفسران این شأن نزول را برای آیه ذکر کرده‌اند هنگامی که مهاجران به مدینه آمدند بعضی از آن‌ها به مرگ زبیدی از دنیا رفتند در حالی که بعضی از ایشان به شهادت رسیدند. گروهی از مفسران برای این دو گروه فضیلت شهدا را در نظر گرفتند تا اینکه آیه نازل شد و مقام نعمت‌ها و فضیلت‌ها را برای هر دو گروه

1. ثقفی تهرانی، تفسیر روان جاوید، ج3، ص619.

در نظر گرفت لذا برخی مفسران نتیجه گرفتند که مهم این است که انسان جان خود را در مسیر الهی از دست بدهد چه از راه شهادت چه از راه مرگ طبیعی.

در نتیجه هر دو گروه شامل ثواب شهدا هستند.¹ اینک اگر طلب و فضایی حوزه‌های علمیه با الگو گرفتن از ائمه‌ی اطهار اعمال خود فقط در راستای رضایت و خشنودی خداوند متعال و قلب نازنین امام زمان انجام دهند مشمول این آیه می‌شوند و از رزق و روزی ویژه‌ی الهی در دنیا و آخرت بهره‌مند خواهند شد.

1. قرشی، علی‌اکبر، تفسیر احسن الحدیث، ج 7، ص 74.

نتیجه‌گیری

فرهنگ ایثار و شهادت با هویت ملی و دینی ما عجین شده است و این فرهنگ متأثر از آموزه‌های مذهبی و دینی ماست. بدون شک این فرهنگ اصل مهمی در رشد و توسعه و شکوفایی ملت‌هاست چرا که داشتن روحیه‌ی شهادت و ایثار و از خودگذشتگی پویایی و نشاط جامعه را به ارمغان می‌آورد. و داشتن این روحیه صبر و قدرت و استقامت جامعه را بالا می‌برد و این در اصل در مصرع جامعه را پویا و محرک می‌سازد.

جهاد و شهادت در راه خداوند متعال آثار و نتایج بسیاری را به دنبال دارد که از جمله‌ی آن‌ها تقرب، آرامش، رضایت خدا، رحمت خدا و بهره‌مندی از رزق ویژه‌ی الهی است. بنابراین اگر طلاب و اساتید حوزه‌های علمیه این فرهنگ جهاد و شهادت را در جامعه نهادینه کنند و خود نیز بر مبنای اصول و دستورالعمل‌های شهدا و ایثارگران کار جهادی و مخلصانه خود را پیش ببرند هم نقش شهدا در جامعه پر رنگ‌تر خواهد شد هم کار خود را با هدف انجام داده‌اند و هم حدود لطف و رحمت ویژه‌ی الهی قرار می‌گیرند.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

1. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الاعمال، قم: انتشارات اخلاق، 1393.
2. بندریگی، محمد، المنجد (عربی به فارسی)، قم: انتشارات احسان، چاپ چهارم، 1395.
3. ثقفی تهرانی، تفسیر روان جاوید، تهران: انتشارات برهان، 1364.
4. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: انتشارات مؤسسه نشر اسلامی، 1104 ق.
5. دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، قم: انتشارات اسماعیلیان، 1369.
6. طبری، فضل بن حسن، مجمع البیان، بی جا: مؤسسه نشر اسلامی، 536 ق.
7. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، 1383.
8. قرشی، علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، تهران: انتشارات بنیاد، 1307.
9. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، بی جا: انتشارات آرنه، 1395.
10. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ترجمه علی اکبر غفاری، اصفهان: انتشارات اسلامی، 1307.
11. محقق، محمد باقر، نمونه بینات در شأن نزول آیات، بی جا: انتشارات اسلامی، بی تا.
12. محمدی ری شهری، محمد، تفسیر اهل بیت، بی جا: انتشارات بوستان کتاب، 1374.
13. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه ی نور، تهران: مرکز نشر و تنظیم آثار امام خمینی، 1363.
14. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، چیروت: مؤسسه آل بیت لاحیاء التراث، 1408 ق.
15. وکیلی، حسینعلی، فرهنگ قرآن فارسی به فارسی، تهران: انتشارات کاوش، 1375.

